

jak

agnieszka
kochanowska

ilustracje
joanna czaplewska

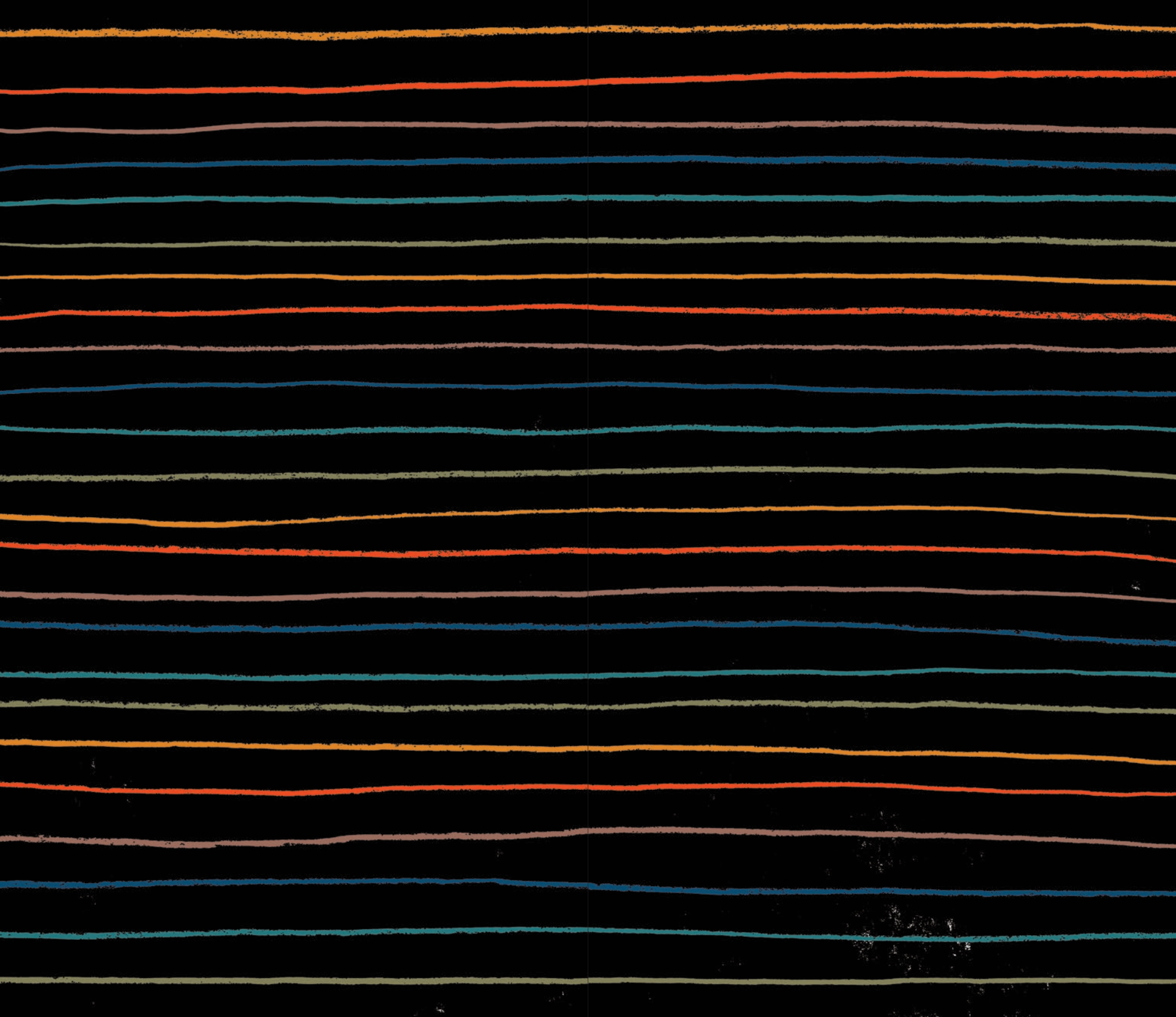
się tu

zna —

lezli —

śmy

**jak
się tu
znaleźliśmy**

jak agnieszka
kochanowska
ilustracje
joanna czaplewska

się tu

zna-

leżli-

śmy

gdańsk 2021

mówią, że dzieciom nie można
opowiadać pewnych historii

mówią, że lepiej, jak dzieci nie wiedzą

ale my wiemy

dowiadujemy się często
nie tak
jakbyście chcieli

spis

treści

8 wstęp

16 mniejszość
niemiecka

22 mniejszość
żydowska

33 mniejszość
białoruska

41 mniejszość
ukraińska

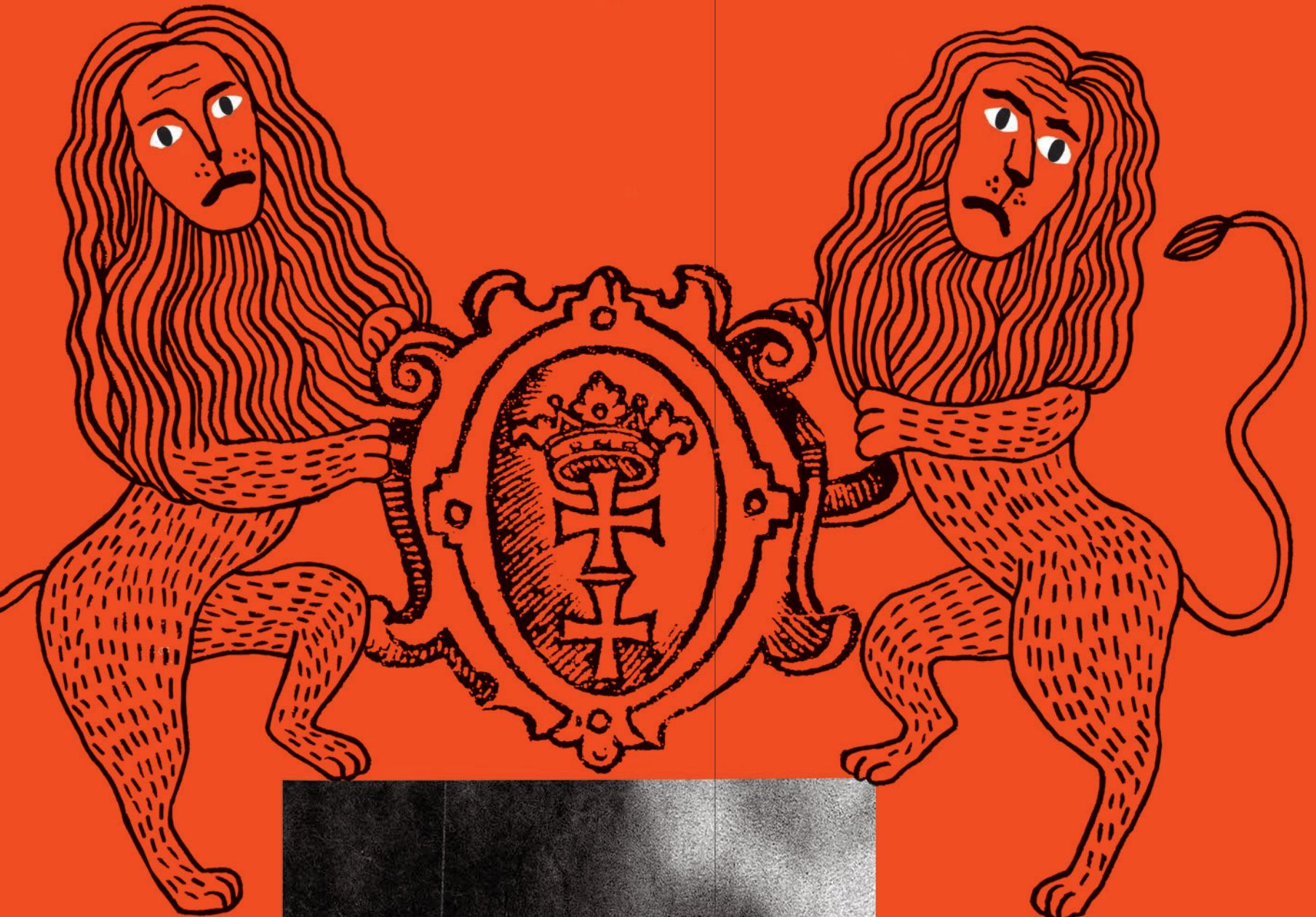
50 mniejszość
litewska

57 mniejszość
tatarska

62 bibliografia

wstęp

Gdańsk ma ponad 1000 lat. Przez ten czas zamieszkiwali go ludzie różnego pochodzenia: Polacy, Niemcy, Kaszubi, Holendrzy, Rosjanie, Żydzi, Litwini, Białorusini, Ukraińcy, Tatarzy, Anglicy, Francuzi, Szwedzi i nie tylko. To w końcu miasto nadmorskie i kupieckie, w którym przecinały się podróżnicze szlaki. Wielu z nich osiadało tu na dłużej, tworząc to miasto, wpływając na to, jak wygląda dzisiaj.

W Gdańsku, podobnie jak w całej Polsce, mieszkają przedstawiciele mniejszości narodowych i etnicznych. To osoby innego pochodzenia niż polskie, których przodkowie mieszkają w naszym kraju od co najmniej 100 lat. Opowieści o tym, jak to się stało, że są dziś mieszkańcami i mieszkankami Gdańska, są fascynujące, często bardzo skomplikowane i dramatyczne. To dlatego, że miały na nie wpływ polityka, wojny, bieda i inne zagrożenia życia. Ludzie rzadko opuszczają swoje miejsce urodzenia, jeśli coś ich do tego nie zmusi – czasem może być to chęć przygody i odkrywania świata, ale często powody są bardziej poważne. Nie zawsze jest też łatwo mieszkać w obcym kraju, jeśli nie jest się jego obywatelem.

Zobaczcie świat oczami dzieci i młodzieży z mniejszości narodowych, które opowiadają, co je zaprowadziło do Gdańska. Przy okazji dowiedziecie się więcej o mniejszościach w Gdańsku, które co roku obchodzą swoje święto podczas wydarzenia Biografie Gdańskie – Dni Mniejszości Narodowych.

Po II wojnie światowej zmienił się stosunek do mniejszości narodowych – przed wojną ludzie różnych narodowości byli sąsiadami, po wojnie polski rząd chciał, żeby w naszym kraju mieszkali tylko Polacy. Stosował rozmaite metody, żeby różnorodne społeczeństwo stało się jednorodnym: przymusowo wysiedlał (wypraszał z Polski) lub przesiedlał (zmuszał do przeniesienia się w inne miejsce w kraju) ludzi innych narodowości niż polska; nakłaniał do asymilacji (przyjęcia obywatelstwa i kultury polskiej) poprzez różnego rodzaju naciski; usuwał wszelkie ślady mniejszości na ziemiach przez nie pozostawionych (m.in. pomniki, napisy). Jednym z powodów takich działań było to, żeby nie doprowadzić do zabrania Polsce kolejnych ziem, gdzie mieszkali np. Białorusini czy Ukraińcy. To, jak dużo osób danej narodowości zamieszkiwało jakieś ziemie, było częstym argumentem w powojennych międzynarodowych negocjacjach dotyczących przebiegu nowych granic Polski. Dzięki wysiedleniom i przesiedleniom m.in. do Gdańska rząd polski udowodnił, że na wszystkich ziemiach większość mieszkańców to Polacy.

Dopiero po upadku komunizmu to podejście zaczęło się zmieniać. W polskiej konstytucji z 1997 roku w artykule 35. zapisano obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych prawo zachowania i rozwoju własnego języka i kultury, zachowania obyczajów i tradycji. W 2005 roku powstała specjalna ustawa, która m.in. podaje, czym są mniejszości narodowe i etniczne oraz jakie mają prawa.

mniejszość narodowa

z ustawy z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (Dz. U. Nr 17, poz. 141, z późn. zm.)

1 Mniejszością narodową, w rozumieniu ustawy, jest grupa obywateli polskich, która spełnia łącznie następujące warunki:

- 1** jest mniej liczebna od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej;
- 2** w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją;
- 3** dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji;
- 4** ma świadomość własnej historycznej wspólnoty narodowej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę;
- 5** jej przodkowie zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat;
- 6** utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie.

2 Za mniejszości narodowe uznaje się następujące mniejszości:

- 1** białoruską;
- 2** czeską;
- 3** litewską;
- 4** niemiecką;
- 5** ormiańską;
- 6** rosyjską;
- 7** słowacką;
- 8** ukraińską;
- 9** żydowską.

mniejszość etniczna

z ustawy z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (Dz. U. Nr 17, poz. 141, z późn. zm.)

3 Mniejszością etniczną, w rozumieniu ustawy, jest grupa obywateli polskich, która spełnia łącznie następujące warunki:

- 1** jest mniej liczebna od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej;
- 2** w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją;
- 3** dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji;
- 4** ma świadomość własnej historycznej wspólnoty etnicznej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę;
- 5** jej przodkowie zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat;
- 6** nie utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie.

4 Za mniejszości etniczne uznaje się następujące mniejszości:

- 1** karaimską;
- 2** łemkowską;
- 3** romską;
- 4** tatarską.

Dawno, dawno temu, a może nie aż tak dawno, jak się niektórym wydaje, był sobie kraj. Mieszkali w nim spokojnie, a czasem mniej spokojnie, różni ludzie. Ludzie, którzy się różnili. Tym, co jedli, gdzie się modlili i w jakim języku mówili. Ale poza tym byli tacy sami. Mieli takie same ciała, takie same uczucia i często podobne myśli. Martwili się i cieszyli, dbali o dom i rodzinę, pracowali.

Aż pewnego razu w tym kraju zaczęła się wojna.

Zaatakowały go sąsiednie kraje i kiedy go podbiły, nowi rządzący powiedzieli, że niektórzy mieszkańcy są lepsi, niektórzy gorsi, a niektórzy w ogóle niepotrzebni i trzeba się ich pozbyć. Nasi mieszkańcy zaczęli się bać o swoje życie i życie swoich dzieci, a jak przychodzi strach, to często się zapomina o innych rzeczach. Na przykład o tym, że każde ludzkie życie jest tak samo ważne i trzeba zrobić wszystko, żeby je ratować.

mniej-

szość

nie-

miec-

ka

Klara

Wojna się skończyła
ale strach się zaczął
inny od tego, kiedy spadały bomby

mama boi się wychodzić z domu
mówi, że teraz nikt nas nie lubi
bo wojna to nasza wina
nieruchomieje
kiedy słyszeć kroki na schodach

każe mi mówić po polsku
ale ja nie pamiętam
taty nie ma już długo
miał wrócić, kiedy skończy się wojna
nie wiemy, co się z nim stało

nic nie wiemy
czekamy, kiedy przyjdą do nas
przychodzą i wyrzucają z domów
tak mówi mama

zrobiłam sobie tobołek
żeby być gotowa
jest tam
Petronela
jej dwie najładniejsze sukienki
zielona i niebieska
czerwony płaszczyk

mama go uszyła
z materiału od Frau Breuer
z dołu

Frau Breuer też nie wychodzi z domu
trzeba się chować
bo krzywdzą kobiety

żeby wyjść z domu
trzeba się przygotować
mama się nie czesze
brudzi twarz
zakłada ubranie, którego nie pierze
śmierdzi

ja mogę wychodzić, jeśli mówię po polsku
taki warunek
nie odzywam się
próbuję sobie przypomnieć
na podwórku nie ma tych, których znałam
są obcy
mówią inaczej

dwóch chłopaków i dziewczynka
taka jak ja
tak mi się wydaje
bawią się w wojnę
rzucają bomby i strzelają
czasem bawią się w obóz
najstarszy jest dowódcą
inni robią, co im każe

jak się bardzo nudzę
podglądam ich
ale się z nimi nie bawię
mówią, że jestem folksdojcz
to znaczy gorsza
i nie zasługuję

czekam
mama udowodni, że jesteśmy Polakami
wtedy nie będziemy się już bały
i zostaniemy w Gdańsku
na zawsze

WOLNE MIASTO GDAŃSK FREIE STADT DANZIG

Gdańsk był miastem polskim, ale też przez wiele lat niemieckim lub z wpływami niemieckiej kultury. Przed II wojną światową było tu Wolne Miasto Gdańsk. Mieszkali w nim zarówno Polacy, jak i Niemcy, ale Niemców było dużo więcej. Polacy byli wówczas mniejszością. Po wojnie Gdańsk znalazł się po długiej przerwie znowu w granicach Polski. Większość Niemców zmuszono do wyjazdu, a na ich miejsce przyjechali nowi mieszkańcy – z okolic Poznania, Warszawy, Bydgoszczy, ale też z ziem na wschodzie, które od teraz należały do Związku Radzieckiego.

Bardzo trudna była sytuacja dawnych mieszkańców Gdańska, tych, którzy mieszkali tu długo przed wojną. Nazywano ich pogardliwie folksdojczami. Przed wojną chodzili do niemieckich szkół i mówili po niemiecku, a przez to po wojnie traktowano ich jak Niemców, wrogów. Często pochodzili z rodzin mieszanych, gdzie np. mama była Niemką, a tata Polakiem. W Gdańsku mogli zostać, jeśli przed specjalną komisją udowodnili, że są Polakami. Jeśli im się nie udało, wyrzucano ich z mieszkań, zmuszano do ciężkiej pracy albo do wyprowadzki na Zachód po zostawieniu wszystkiego, co mieli. Ci, którym się udało, mieszkali dalej w Gdańsku, uczyli się polskiego, a po jakimś czasie i oni, i ich sąsiedzi zapominali, że coś

ich łączy z Niemcami. Przez długi czas bali się do tego przyznać. Dopiero po kilkudziesięciu latach gdańszczanie pochodzenia niemieckiego zaczęli wracać do swoich tradycji i zakładać organizacje. W marcu 1990 roku powstał Związek Mniejszości Niemieckiej w Gdańsku. Obecnie liczba osób należących do mniejszości niemieckiej w województwie pomorskim to **4614**.

folksdojcz

osoba wpisana na specjalną listę osób pochodzenia niemieckiego prowadzoną przez Niemców podczas II wojny światowej, taka osoba miała więcej przywilejów od Polaków; wpisywano się tam często, żeby zapewnić sobie większe bezpieczeństwo. Osoby z tej listy po wojnie musiały przejść proces rehabilitacji i podpisać *Deklarację wierności narodowi i demokratycznemu państwu polskiemu*. Określenie folksdojcz było pogardliwie używane wobec przedwojennych mieszkańców Gdańska, czasem niezależnie od pochodzenia.

Ostatecznie maksymalnie 3,5 mln osób narodowości niemieckiej wysiedlono, a około milionowi przedwojennych obywateli Niemiec nadano obywatelstwo polskie po uznaniu, że są narodowości polskiej.

[Piotr Madajczyk, Mniejszości narodowe w Polsce po II wojnie światowej]

mniej-

szość

zy-

dow-

ska

Jara / Kamia

jest późno
leżę w łóżku
prawie zasnąłam

ktoś głośno puka do drzwi
tata idzie otworzyć
ktoś głośno mówi
nie przejmuj się, że to noc
zaczyna się zamieszanie
mama i tata chodzą po pokojach
wyjmują jakieś rzeczy
przekładają
coś spada i się tłucze

siadam na łóżku
nie wiem, co robić
spytać, co się dzieje?
czekać?
schować się do szafy?
mama mówiła, żeby się chować
jak dzieje się coś niebezpiecznego
czy to jest niebezpieczne?

otwierają się drzwi
to mama
mówi, że musimy się przeprowadzić
bo jesteście Żydami
teraz Żydzi mieszkają w specjalnym miejscu

nazywa się getto
trzeba się szybko spakować i iść
w przedpokoju stoją dwaj żołnierze
jeden patrzy na mnie i mówi do drugiego
nie wygląda na Żydówkę

getto to kawałek miasta
tylko nie możemy z niego wychodzić
pilnują nas strażnicy
na rękawie płaszczka mam teraz białą opaskę z gwiazdą
żeby wszyscy wiedzieli, kim jestem
nie mogę za dużo wychodzić
mama mówi, że jest niebezpiecznie
jest coraz mniej jedzenia
nudzę się i jestem głodna
całymi dniami patrzę przez okno
na ptaki siadające na murze
na czarnego kota sąsiadki
który chce je zjeść

ludzie zaczynają znikać
każą im wsiadać w pociągi
które jadą nie wiadomo dokąd
już nie wracają

mama mówi, że nie mogę z nimi zostać
znajoma pani się mną zaopiekuje
muszę jej słuchać
i najważniejsze
NAJWAŻNIEJSZE

nikomu nie mogę mówić, kim jestem
nie nazywam się już Sara
nazywam się Hania
jestem Polką

jak dobrze, że ona tak wygląda
mówi znajoma pani
pani Stanisława
ona jest Polką
to ważne, jak się wygląda
to ważne, że ma się niebieskie oczy
jestem Hania, jestem Hania
powtarzam
boję się, że zapomnę
mam trzymać się za rękę
i patrzeć w ziemię

mama i tata przytulają mnie mocno
mówią, że mnie znajdą
najważniejsze, żebym była bezpieczna
nie chcę ich puścić
zapamiętam ten moment najbardziej
zapach, uścisk, mokre oczy
pani Stanisława ciągnie mnie za rękę

wychodzimy na ulicę
przy bramie rozmawia ze strażnikiem
daje mu małe zawiniątko
idziemy dalej
za bramą ściąga mi opaskę z gwiazdą

patrzą na nas ludzie
stoją pod bramą w grupkach
boję się ich spojrzeń
idziemy przed siebie
patrzę w ziemię
patrzę na krzywe kamienie

idziemy długo
bolą mnie nogi
już nie mogę
ale boję się odezwać
w końcu wchodzimy do kamienicy
do małego mieszkania
pani Stanisława też nie mówi
gotuje wodę
daje mi gorzką herbatę i kawałek chleba
parzę sobie usta
uważaj, nie zadław się

wyciąga z kieszeni białą paczuszkę
rozkłada chusteczkę
układa na stole złote pierścionki
naszyjniki
branzoletki
są tam ulubione kolczyki mamy
z dużymi zielonymi kamykami
płaczę po cichu

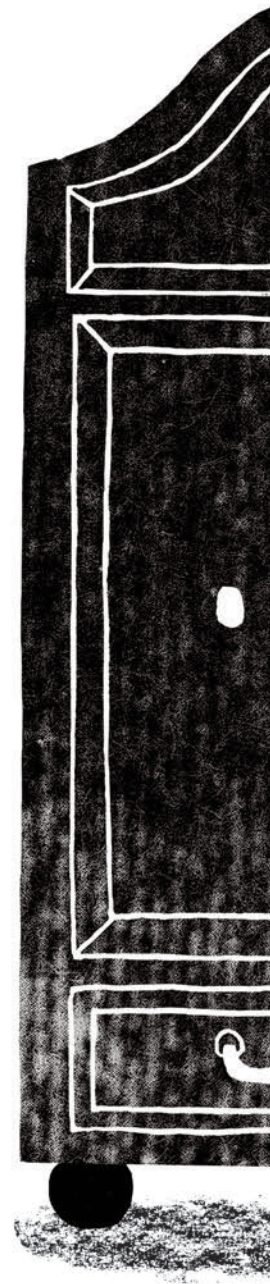
teraz cały czas trzeba być cicho
nie śpiewać

nie kaszleć
mówić szeptem
najlepiej w ogóle się nie odzywać

mija kilka dni i znowu
głośnie pukanie do drzwi
muszę się schować do szafy
czekam długo
wstrzymuję oddech
wygadali
zrządzi pani Stanisława
trzeba się zbierać

jedziemy pociągiem
cały czas chodzą żołnierze
pytają, czy ktoś widział Żydów
jeden jest młody
żartuje i daje mi cukierka
pani Stanisława siedzi przy mnie
sztywna jak deska

kiedy wsiadamy, jest prawie ciemno
idziemy, idziemy i idziemy
wiejskimi drogami
lasem
koło małego jeziora
przez pola
w końcu trafiamy do domu
otwiera starszy pan
pani Stanisława każe mi zostać w przedsionku

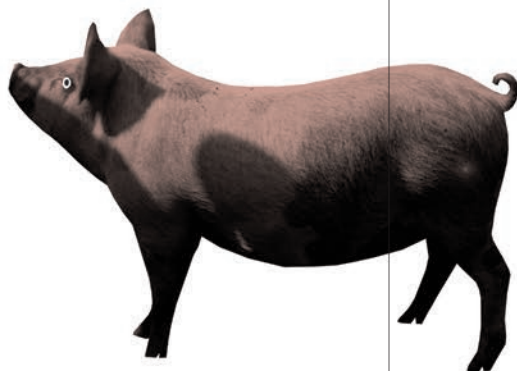

sama idzie do kuchni
kładę się na ławie
zamykam oczy
na moment
pani Stanisława budzi mnie szarpnięciem

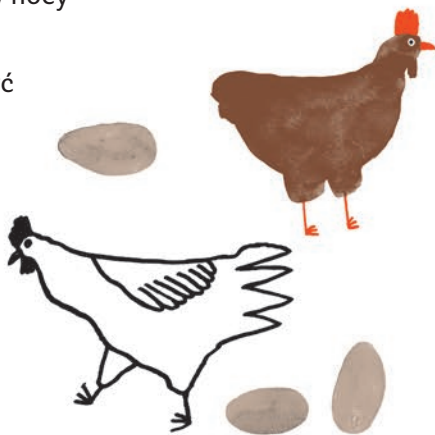

to jest pan Antoni
teraz on mnie będzie chował
idziemy do obory
są krowy i świnię
a po drabinie małe pomieszczenie
z materacem

są zasady
nie wolno stać koło okna
nie wolno zapalać światła w nocy
nie wolno hałasować
nikt nie może mnie zobaczyć

zasypiam
rano budzą mnie ptaki
i porykiwania krów
skradam się do kuchni

pan Antoni robi jajecznicę
uśmiecha się na mój widok
już tak dawno nikt nie uśmiechał się na mój widok
podaje mi talerz i kubek
to najlepsza jajecznica, jaką jadłam w życiu
pan Antoni każe mówić na siebie Tosiek

jest zupełnie inny od pani Stanisławy
czasem zabiera mnie na spacer do lasu
albo pokazuje, jak opiekować się świniami
mogę karmić kury i wybierać jajka
Tosiek czyta mi bajki
o królewnach, królewiczach i wiedźmach
tam też są wojny i żołnierze
ale wszystko kończy się dobrze

kiedy przyjeżdża córka Tośka
muszę się chować
i udawać, że mnie nie ma
siedzę wtedy całymi dniami w oborze
jestem najcichszym dzieckiem na świecie
wyobrażam sobie, że jestem księżniczką
uwięzioną w wieży
czekam aż Tosiek zawoła
żebym spuściła warkocz
wyobrażam sobie, że zła wiedźma zaczarowała moich
rodziców
dlatego jeszcze mnie nie znaleźli

jestem u Tośka bardzo, bardzo długo
mam już 11 lat

nauczył mnie pisać i czytać
teraz sama czytam bajki
ale już ich nie wymyślam
bajki to kłamstwo

pani Stanisława przyjeżdża jeszcze raz
nie wie, gdzie są moi rodzice
przywozi mi papiery
jest na nich napisane
Hanna Zawadzka
to ja
muszę mieć je zawsze przy sobie
i zawsze mówić, że jestem Polką

Tosiek mówi, że wojna się skończyła
a ja powinnam iść do szkoły
próbuję się dowiedzieć, co z moimi rodzicami
mówią mu, że pojechali do obozu i nie wrócili
jeszcze nie wrócili – mówię

nie mogę zostać u Tośka
przyjeżdża jakaś pani
zabiera mnie do Domu Dziecka w Gdańsku
pan z wąsem pyta, jak się nazywam
Hanna Zawadzka
jesteś Żydówką?
jestem Polką
mówię, jak kazali
notuje coś w papierach
i już na zawsze zostaję Hanką

Przed II wojną światową w Wolnym Mieście Gdańsku Żydzi byli jedną z największych mniejszości, było ich około 11 tysięcy, choć tuż przed wojną zostało już 1400. Mieli swoje miejsce modlitw – Wielką Synagogę, ale została zniszczona w 1939 roku. Większość Żydów wyprowadziła się ze względu na rosnący antysemityzm, czyli przekonania i działania wrogie wobec osób pochodzenia żydowskiego. Adolf Hitler, niemiecki przywódca, który rozpoczął II wojnę światową, zdecydował, że Żydzi są gorsi, niepotrzebni i trzeba się ich pozbyć. Zaplanował wiele działań, które miały doprowadzić do śmierci jak największej ilości osób pochodzenia żydowskiego. Podczas wojny ich losy były dramatyczne: zabraniano im pracy w zawodzie, zabierano majątek, przenoszono najpierw do getta, wydzielonego miejsca w mieście, gdzie stopniowo byli pozbawiani wszystkich praw, potem do obozów, gdzie żyli w okropnych warunkach i umierali w okrutny sposób. Wielu z nich straciło całe rodziny. Żeby się uratować, niektórzy ukrywali się jako osoby innej narodowości – Niemcy czy Polacy. W czasie wojny zabito około 6 milionów Żydów, a zaplanowany i przeprowadzony pod kierunkiem Adolfa Hitlera proces zagłady nazwano później Holokaustem.

Spółeczność żydowska w Polsce była bardzo zróżnicowana – od osób bardzo przywiązanych do żydowskich tradycji do osób, które żyły tak jak Polacy. Zaraz po wojnie byli jedyną oficjalnie uznaną mniejszością narodową i mogli posiadać własne organizacje, szkoły, wydawnictwa, teatry, gazety i miejsca religijne. To się zmieniło w latach 60., kiedy Żydzi i Polacy żydowskiego

pochodzenia zostali zmuszeni do wyjazdu z Polski w 1967 i 1968 roku.

Obecnie na Pomorzu pochodzenie żydowskie deklarują **464** osoby. Możecie poznawać ich bogatą kulturę w ramach wielu wydarzeń w Nowej Synagodze w Gdańsku Wrzeszczu, gdzie działa Gmina Żydowska. W Gdańsku jest też oddział Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Żydów w Polsce, które powstało niedługo po wojnie, w październiku 1950 roku.

Nowa Synagoga
w Gdańsku

mniej-

szość

biało-

ruska

Władek

mam 7 lat, kiedy zaczyna się wojna
mieszkamy na wsi
tata, mama, Janka, Hela, Marynka i ja
chodzę do pierwszej klasy
polskiej szkoły

w naszej wsi są
Polacy,
Białorusini,
Żydzi
chodzą do kościołów
cerkwi
bożnic
w domu mówimy:
z tatą po białorusku
z mamą po polsku
z siostrami tak albo tak
tata z mamą po polsku

najpierw przychodzą Rosjanie
zmieniają szkołę na białoruską
zabierają naszą ulubioną panią
mówią, że nic nie umiemy
musimy wracać do zerówki
nazywa się *prigotowitielnaja*

spada bomba
idziemy z kolegami zobaczyć

została połowa domu
jak w domku dla lalek
widać pościelone łóżko
i szafę częściowo otwartą
na drzwiach wisi sukienka

Rosjanie zabierają ludzi
kiedy po ciebie przychodzą
nie ma czasu na przygotowanie
pakuj się, żegnaj i wychodź
już już

kiedy przyjdą po nas?

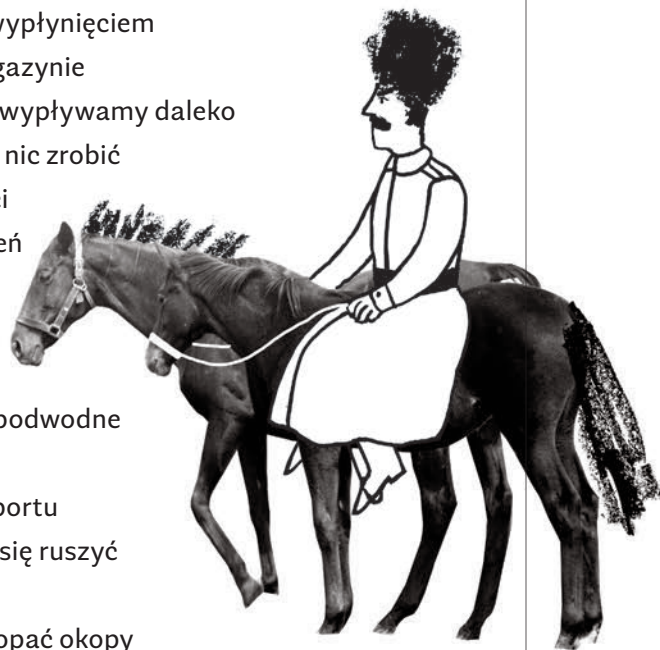
nie zdążą nas zabrać, bo wchodzą Niemcy
najpierw jest dobrze
tata może pracować
chodzę dalej do białoruskiej szkoły
a potem już nie jest dobrze
musimy wyjechać
uciekamy przed Niemcami do Niemiec
na wyspę Rugię

mama i tata pracują
nie mogą chodzić do szkoły
bo nie jestem Niemcem
ale tata załatwia, że chodzę na lekcje
mogę tylko słuchać
uczę się niemieckiego
zaprzyjaźniam z chłopakami

bawimy się w wojsko
budujemy bunkry
umiem tak dobrze po niemiecku
że wszyscy myślą, że jestem Niemcem
mam 13 lat

zbliżają się znowu Rosjanie
tata dostaje zadanie w pracy
ma płynąć ze zbożem w bezpieczne miejsce
bardzo chcę płynąć z nim
ale mama się nie zgadza
przyjaźnię się wtedy z Rudim
jego tata jest kapitanem barki
zakradamy się przed jej wypłynięciem
i Rudi chowa mnie w magazynie
wychodzę dopiero, kiedy wypływamy daleko
tata jest zły, ale nie może nic zrobić
nie wiem, czemu się złości
rejs ma trwać tylko tydzień
zaraz wracamy

płyniemy blisko brzegu
trzeba uważać na łodzie podwodne
mijają dwa dni
dopływamy do jakiegoś portu
ale stamtąd nie możemy się ruszyć
Rosjanie są blisko
wszyscy mężczyźni idą kopać okopy
na barce zostają ja, Rudi, jego ojciec i mama

Rosjanie pojawiają się nagle
zajmują barkę
zgłaszam się do pomocy jako tłumacz
z niemieckiego na rosyjski
i odwrotnie
jestem przydatny

przyjeżdża kawaleria na koniach
w kozackich mundurach i czapkach
młody kapitan Saszka na czele
– co tu będziesz siedział!
dam ci konia i szablę, i mundur!
zostań kozakiem, jedź z nami!
no to jadę!
dostaję mundur i czapkę
jestem tłumaczem sztabu
szukamy niedobitków niemieckich
jedziemy i koczujemy
koczujemy i jedziemy
spać się za bardzo nie da
ale głodny nie chodzę
bo siedzę przy kuchni

mijamy niemieckich uciekinierów
wiozą cały dobytek na wózkach dziecięcych
walizki, worki, poduchy
mijamy wyludnione miasteczka
gdzieniegdzie powiewają białe flagi
cały czas coś się pali
dym gryzie w oczy

przesłuchuję jeńców wojennych
czyli tych żołnierzy, których złapali
skąd są, jaki pułk, jaka jednostka
nie chcę myśleć
co dzieje się z nimi potem

kierują nas do Rugii!
jedziemy z całym pułkiem
proszę kapitana, żebym mógł odwiedzić rodzinę
daje mi kilku kozaków
wyobrażacie to sobie?
ja na czele
w mundurze
jedziemy galopem przez wieś
wpadamy na podwórko
mama akurat wynosi pomyje
– w imię ojca i syna, to ty?
gdzieś był? ojciec z tobą?
nie, taty nie ma

siostry też wyszły
podziwiają mundur i konia
opowiadam wszystko
ale muszę jechać
obiecuję, że wrócę

jest maj
odczytano rozkazy na zakończenie wojny
wracam
tata się odnalazł
ale każą nam wyjeżdżać

najpierw obóz dla obcokrajowców
potem do Szczecina
pakują nas do ciężarówek
jedziemy przez całą Polskę
przez granicę polsko-radziecką
każą wysiadać
jesteśmy w wielkim obozowisku
niektórzy siedzą tu już dwa miesiące
mieszkamy w dużej ziemiance
jest w niej koło stu osób
obłażą nas wszy i pchły
gryzą potwornie

tata zbiera drzewo jako robotnik
spotyka kolegę z dawnych lat
on pomaga wydostać się z obozu
załatwia tacie pracę w elektrowni
znajduje dla nas drewnianą rudę
ma okna i piec
przychodzą po tatę w nocy, z psami
nie wiemy, co się z nim dzieje
nie zobaczymy go nigdy więcej

wracamy na naszą wieś
w naszym domu mieszka teraz pięć rodzin
przygarnia nas sąsiadka
mama chce do Polski
jedziemy ostatnim transportem
za łapówkę
jest rok po zakończeniu wojny
stłoczeni w towarowych wagonach
jedziemy w nieznane
mam 14 lat

→ Historię Władka możecie znaleźć w książce *Kalejdoskop. Spotkania z mniejszościami narodowymi* Anny Sobeckiej, dziennikarki, która przeprowadziła wywiady z przedstawicielami mniejszości narodowych w Gdańsku i wie bardzo dużo na ich temat. Pan Władysław Straszewicz trafił w końcu do Gdańska, skończył studia na Politechnice Gdańskiej i całe życie zajmował się okrętami.

Mniejszość białoruska na Pomorzu to **389** osób. To często osoby i potomkowie osób, które przeprowadziły się do Gdańska z ziem, które po II wojnie światowej zabrano Polsce i przyłączono do Związku Radzieckiego. Spotykają się podczas wydarzeń organizowanych przez Białoruskie Towarzystwo Kulturalne CHATKA.

mniej-

szość

u-

kraiń-

ska

Iwan

nasza wieś jest w Polsce
ale jest ukraińska
chodzę do szkoły
i pomagam w gospodarstwie
mamy krowę, kury i maciorę
nie nazywam ich, nie ma czasu
siostra nazywa
jak jej matka nie pogoni

najpierw wojna przychodzi z Ruskimi
zabierają bogatych gospodarzy na Sybir
to bardzo daleko
ale my nie jesteśmy bogaci
więc się nie przejmuję
każą nam kopać okopy
bo Niemcy idą
kopią wszyscy
dziewczyny też
i nawet Andrij co ma siedem lat

Ruskie chowają się w bunkrach
a nas bombardują
wszystko się pali
to uciekamy
w sąsiedniej wsi nikogo nie ma
zwierząt też
cicho, głucho
chyba wszystkich wywieźli

siedzimy tam tydzień
znajduję książki
czytam *Przygody Tomka Sawyera*
są innym światem
gdzie nie ma się czego bać
kiedy wracamy, zabieram je ze sobą

w naszej wsi leżą martwi Niemcy
matka każe nie patrzeć
jasne, że podglądam
wiecie, jak to jest
ale czasem rzeczywiście
ciekawość to pierwszy stopień do piekła
śnię mi się jeszcze długo
oczy patrzące w niebo
nie będę o tym opowiadał
nie chcę, żeby wam się śniło

domy popalone
wszystko zniszczone
pełno roboty
każdy pomaga każdemu

Niemcy wracają
zabierają siostrę
inne dziewczyny i chłopaków też
na roboty do Niemiec
siedzi u jakiegoś gospodarza
śpi w kurniku
nie może się myć

nie wpuszczają jej do łazienki
tak pięć miesięcy
wujek załatwia, że wraca
potem się ukrywa
żeby znowu nie wywieźli

trochę jest spokój
dalej robota
ale też zabawa
wspinamy się na drzewa
kto pierwszy
bawimy się w wojsko
jestem generałem
daję w skórę Petrowi
bo nie słucha rozkazów

i znowu Ruscy
teraz ojca zabierają do wojska
we wsi zostają tylko baby
i dziadek Andrija
wojna się kończy
ale ojciec cały czas nie wraca
matka mówi, że wojsko każe wyjeżdżać
nie możemy wyjechać
dopóki ojciec nie wróci!

za pierwszym razem słyszymy wcześniej
że mają przyjść
połowa wsi chowa się po okolicy

nie chce im się szukać
zabierają tych, co zostali

za drugim razem przychodzą
jak jemy obiad
na podwórku stoją dwa wozy
nie pytają, tylko wynoszą nasze rzeczy
i wrzucają jak leci
matka w płacz
że czeka na męża
że się nie odnajdziemy
straszenie się maże
ale działa
jeszcze zostajemy

już prawie nikogo nie ma
do wsi przychodzi cyganka wróżbitka
mówi matce, że ojciec wraca
i rzeczywiście
niezła heca
ojciec wraca po tygodniu
przyjechał od Ruskich
tylko musiał powiedzieć, że Polak
bo by go nie puścili przez granicę

jednak zaraz znowu go zabierają
teraz Polacy
do obozu w Jaworznie
że niby współpracuje z banderowcami
a potem wojsko przychodzi po raz trzeci

i już nic nie działa
mamy dwie godziny na pakowanie
matka z siostrą ogarniają gary
ja wciskam maciorę i ziemniaki na wóz

dwa dni czekamy na pociąg
w wagonie gęsto
maciora się prosi
jest osiem prosiaków
na każdym przystanku pilnują
żebyśmy nie uciekli
raz pozwalają się wykąpać w rzece
urwałbym się
ale nie zostawię matki
pociąg się wlecze
jak dojedziemy
gdziekolwiek dojedziemy
to już nie ruszę ziemniaków

mamy wysiadać w Olsztynie
jednak wiozą nas do Gdańska
Orunia
dają nam pokój w ruinie
bez drzwi, bez okien
wszystko wyszabrowane
matka nie daje za wygraną
idziemy do jakiejś wsi
gdzie podobno są nasi
cały dzień chodzimy
ktoś w końcu mówi

w jednym domu mieszkają Ukraińcy
sąsiedzi!
jest Andrij i jego dziadek
matka i babka też
śpiemy na podłodze w kuchni

rano matka idzie do sołtysa
oddaje mu dwa prosiaki za mieszkanie
tylko trzeba czekać
na razie znowu jakaś rudera
całe lato pracujemy w okolicznych wsiach

we wrześniu jest ostatni transport Niemców
sołtys mówi teraz dom jest wasz
przychodzimy rano
Niemka właśnie zamyka dom
oddaje nam klucze
sprzątamy cały dzień
na swoim

ojciec wraca po sylwestrze
nie poznaję go
taki jest zniszczony
ale jesteśmy już wszyscy
w domu

Część ludzi pochodzenia ukraińskiego po wojnie przeniosła się poza granice Polski, ale niektórzy nie chcieli lub nie zdążyli opuścić kraju, zanim Związek Radziecki powiedział, że nie przyjmie ich więcej. Na wschodzie nowej Polski, na terenach zamieszkałych przez Ukraińców działały też oddziały Ukraińskiej Powstańczej Armii i Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów, które dążyły w brutalny sposób do tego, żeby Ukraina była wolnym krajem, m.in. zabiły Polaków na Wołyniu. Rząd polski uznał, że aby osłabić te organizacje, trzeba uniemożliwić im kontakty z innymi osobami pochodzenia ukraińskiego, które mogą im pomagać. Dlatego zorganizował akcję „Wisła” – wojsko zmusiło osoby pochodzenia ukraińskiego lub polsko-ukraińskiego do przeprowadzenia się na zachód i północ Polski, m.in. na Pomorze. Przeniesiono całe wsie, dbając o to, żeby ich mieszkańcy byli rozproszeni, w jedno miejsce mogło pojechać najwyżej 5 rodzin. Działo się to w latach 1947–1950, kiedy większość domów i mieszkań na ziemiach poniemieckich została zajęta, co bardzo utrudniło przesiedlonym rodzinom znalezienie swojego miejsca i środków do utrzymania. Początkowo zabraniano im mówienia po ukraińsku i pokazywania swojej kultury. Większość z nich modliła się w cerkwiach, a w Gdańsku i jego okolicach nie było cerkwi. Po jakimś czasie to się zmieniło. W 1956 roku powstało Ukraińskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne, które od 1990 roku działa jako Związek Ukraińców w Polsce. Powstały nowe miejsca modlitwy i szkoły języka ukraińskiego. Obecnie w województwie pomorskim mieszkają **3932** osoby deklarujące przynależność do ukraińskiej mniejszości narodowej.

banderowcy

żołnierze Ukraińskiej Powstańczej Armii (UPA), którzy w brutalny sposób dążyli do tego, żeby Ukraina była wolnym krajem, zabili wielu Polaków i Żydów.

Centralny Obóz Pracy w Jaworznie

znany z ciężkich warunków polski obóz, gdzie zamykano osoby oskarżone o współpracę z banderowcami.

W odniesieniu do osób narodowości ukraińskiej liczone początkowo, że wyjadą one dobrowolnie z Polski. Gdy oczekiwania te okazały się bezzasadne i nie pomogły naciski administracyjne, skierowano do akcji wojsko, nie cofając się przed najbardziej brutalnymi działaniami.

[Piotr Madajczyk, Mniejszości narodowe w Polsce po II wojnie światowej]

mniej-

szość

litew-

ska

Ania

nie będziemy już w Polsce
powiedziała Wisia
pobiegłam do domu
wszyscy byli razem
w jasno oświetlonej kuchni
usiadłam na taborecie koło Dimy
który jest już prawie dorosły
mama miała czerwone oczy
– jedziemy do Gdańska
tam będzie teraz Polska
powiedział tata
co to Gdańsk – spytałam
miasto nad morzem
pięknie urządzone domy
które na nas czekają
pakujcie się
zabieramy najważniejsze rzeczy

moje najważniejsze
kamyk, który wygląda jak żuk
od Wisi na wieczną pamiątkę
pudełko kredek
ołówki
temperówka
duży zeszyt z rysunkami
w ostatnie dni rysuję wszystko
mój pokój
drzewo przed domem

naszą ulicę
Wisię jedzącą cierpkie jabłko
może zapamiętam
nie da się tylko narysować zapachu

na dworcu jest pełno ludzi
i pełno bagażu
ledwo wciskamy się do wagonu
siadamy na walizkach
kiedy pociąg rusza
mama płacze tak
że słychać w całym wagonie
tata patrzy w inną stronę
łapię ją za rękę
ściska tak mocno
że prawie krzyczę
prawie
nie mogę, kiedy ona płacze
muszę wytrzymać

Dima gada z jakąś dziewczyną
która siedzi na walizce koło niego
ma twarz pełną rumieńców
na początku jedziemy długo
tak długo, że nie da się wytrzymać bez sikania
ktoś dał swoje wiadro i tam sikamy
przy wszystkich

jest noc
nie można się położyć

śpimy poopierani o siebie
na początku nie mogę znieść smrodu sików
ale się przyzwyczajam
mam nadzieję, że tego nie zapamiętam
dziewczyna koło Dimy śpi z głową na jego ramieniu
a Dima boi się ruszyć
siedzi sztywny
robię do niego głupie miny
zakochana para
zakochana para
wytyka język

rano pierwszy raz się zatrzymujemy
tory, pola i nic
wszyscy z radością wychodzą z wagonów
wdycham świeże powietrze
jakbym mogła je wziąć na zapas
tata idzie sprawdzić, co się dzieje
– na razie dalej nie pojedziemy
mówi po powrocie
nie wiadomo, kiedy ruszymy
bierzemy nasze rzeczy i robimy obozowisko
jak inni
w środku miejsce na ognisko
tata z Dimą przynoszą gałęzie z lasku
robią nam parawan i mały daszek
rozpalają ognisko
jemy ziemniaki, które mama wzięła ze sobą
bez masła, ale i tak dobre
tylko mało

trzeba zostawić na później
nie ma gdzie się umyć
więc idziemy spać tak, jak stoimy
jest maj, ale noc zimna
rano drapię się jak opętana
pogryzły mnie komary

czekamy pięć dni
w okolicy odkrywamy mały staw
za mały, żeby się w nim kąpać
ale jest przynajmniej trochę wody
nawet po przegotowaniu smakuje mułem
jeszcze nigdy nie byłam taka brudna
wszystko mnie swędzi
mama mówi, że wyglądamy jak cyganie

kiedy można już jechać
pakujemy się do wagonów
siki nie mają już takiego znaczenia
wszyscy śmierdzimy
nie ma czym oddychać
kiedy w końcu dojeżdżamy do Gdańska
czarni od brudu
głodni tak, że w brzuchu burczy
ze zjedzonymi wszystkimi zapasami
każą nam czekać na dworcu
tu też śmierdzi
wszędzie koczują różni ludzie
tata mówi, żeby uważać na złodziei
sam idzie się rozejrzeć

wraca następnego dnia
– mamy mieszkanie!
kupiłem za butelkę wódki

kamienica jest piękna
pomalowana na biało
nad drzwiami okienko i rzeźbione ozdoby
wchodzimy po trzeszczących schodach
na pierwszym piętrze czuję na sobie spojrzenia
wokół tylko judasze
na drugim piętrze tata zrywa kartkę z drzwi
wchodzimy do innego świata

korytarz jest długi i ciemny
skręcam w pierwsze drzwi
pokój wygląda, jakby cały czas ktoś tu mieszkał
pachnie różami
w wazonie stoją zwiędłe kwiaty
wysuszone
płatki leżą na miękkim koronkowym obrusie
kruszą się w palcach
dalej stoi fortepian
podnoszę czarną pokrywę
uderzam w klawisze
nie umiem grać, ale może się nauczę

mama wchodzi za mną
– jak tu pięknie
– zobaczymy, czy pozwolą nam zostać
tata całuje ją w czoło

rozglądam się wokół
po obrazach w zdobionych ramach
po rzędach książek na półkach
z napisami, których nie rozumiem
po delikatnych porcelanowych filiżankach i wazach
stojących za szkłem
czy to będzie teraz nasz dom?

Po II wojnie światowej Polska musiała oddać Związkowi Radzieckiemu część ziemi na wschodzie, tam, gdzie obecnie jest m.in. Litwa. Wilno, stolica Litwy, przed wojną należało do Polski. Kiedy granice się zmieniły, część mieszkańców miasta i innych ziem, które przeszły do Związku Radzieckiego, musiała się przeprowadzić, porzucając często miejsca, w których ich rodziny żyły od pokoleń. Część z nich trafiła do Gdańska, zajmując domy zamieszkane wcześniej przez Niemców, którzy z kolei musieli się przenieść na Zachód. Przybysze wprowadzali się często do mieszkań, gdzie pozostały rzeczy dawnych mieszkańców, którzy nie mogli ich ze sobą zabrać.

W województwie pomorskim jest **319** mieszkańców, którzy uważają się za Litwinów. W Gdańsku działa oddział gdański Stowarzyszenia Litwinów w Polsce, najstarszej organizacji mniejszości litewskiej, założonej w 1957 roku.

mniej

szość

tatar

ska

Tamara i Ali

Tamara

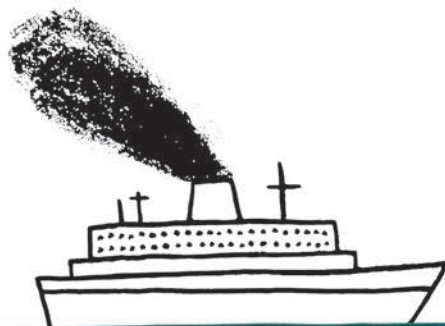
pamiętasz wakacje u wuja?
biały dworek, kolumny przy wejściu i drewniane schody?

Ali

pamiętam kąpiele pod młynem
woda się pieniła jak przy wodospadzie
pachniało mułem

Tamara

tata brał cię na barana
brodziliście w rzece
a kiedy się nie spodziewałeś
wrzucał cię do wody

Ali

zawsze się spodziewałem
i zatykałem nos!

Tamara

a pamiętasz kołduny ciotki?
tak bym je teraz zjadła!

Ali

musi ci wystarczyć słonina
mama mówi, że już nie ma tego dworku

Tamara

mama mówi, że już nie ma wuja
i nie ma naszego mieszkania na Litewskiej

Ali

mieszkanie jest, tylko nie nasze
ile jeszcze będziemy jechać?

Tamara

długo...
jedziemy nad samo morze

Ali

mama mówi, że tam nie ma meczetu
ani mizara

Tamara

ale jest imam Smajkiewicz
on wszystko urządzi
tak mówi tata

Ali

Tamara, jak myślisz, jak tam będzie?

Tamara

inaczej
obco
trudno
ale za jakiś czas
jak w domu

meczeta

miejsce modlitw muzułmanów

imam

przywódca duchowy w islamie lub tytuł uczonych muzułmańskich

mizar

cmentarz muzułmański

Przed II wojną światową w granicach Polski mieszkało około 6 tysięcy polskich Tatarów. Po zakończeniu wojny większość miejsc, gdzie mieszkali, znalazła się poza granicami naszego kraju. Jeśli chcieli nadal mieszkać w Polsce, musieli się przenieść, ale żeby to zrobić, musieli się podawać za Polaków, nie Tatarów, bo zgodnie z międzynarodowymi umowami przenosić mogli się tylko Polacy i Żydzi. Nie różnili się bardzo od Polaków poza tym, że byli muzułmanami, czyli wyznawali islam i modlili się w meczetach. W Gdańsku zamieszkało wielu Tatarów, którzy przyjechali z Wilna i jego okolic. W 1959 roku założyli Muzułmańską Gminę Wyznaniową, ale przez długi czas modlili się w prywatnych mieszkaniach, bo w okolicach Gdańska nie było meczetu. Udało im się zebrać pieniądze na jego budowę, dzięki czemu w 1990 roku otwarto pierwszy meczet w Gdańsku – jeden z pięciu meczetów w całej Polsce i jedyny, który posiada minaret – bardzo wysoką, wąską wieżę. Budowano go przez sześć lat.

Obecnie w województwie pomorskim **175** osób podaje, że należy do mniejszości tatarskiej. Na cmentarzu Garnizonowym w Gdańsku istnieje kwatera muzułmańska, czyli specjalnie oddzielone miejsce, gdzie Tatarzy chowają swoich zmarłych.

bibliografia

Liczebność mniejszości narodowych w województwie pomorskim podano na podstawie danych ze spisu powszechnego w 2011 roku, zgodnie ze stroną: <https://www.gdansk.uw.gov.pl/mniejszosci-narodowe-i-etniczne>

Mieczysław Abramowicz, *Każdy przyniósł, co miał najlepszego*, Gdańsk 2006

Swietłana Aleksijewicz, *Ostatni świadkowie. Utwory solowe na głos dziecięcy*, tłum. Jerzy Czech, Wołowiec 2020

Andrzej Chodubski, *Mniejszości narodowe i etniczne na Wybrzeżu Gdańskim*, „Studia Gdańskie” XXV, s. 159–178

Stefan Dudra, Bernadetta Nitschke (red.), *Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce po II wojnie światowej*, Kraków 2010

Magdalena Grzebałkowska, *1945. Wojna i pokój*, Warszawa 2015

Magdalena Grzebałkowska, *Wojenka. O dzieciach, które dorosły bez ostrzeżenia*, Warszawa 2021

Jan Józef Lipski, *Dwie ojczyzny, dwa patriotyzmy. Uwagi o megalomanii narodowej i ksenofobii Polaków*, <http://otwarta.org/wp-content/uploads/2011/11/J-Lipski-Dwie-ojczyzny-dwa-patriotyzy-lekkie3.pdf>

Piotr Madajczyk, *Mniejszości narodowe w Polsce po II wojnie światowej*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 3/2 (6), 2004, s. 37–55

Ali Miśkiewicz, *Tatarska legenda. Tatarzy polscy 1945–1950*, Białystok 1993

Bartosz Panek, *U nas każdy jest prorokiem. O Tatarach w Polsce*, Wołowiec 2020

Piotr Perkowski, *Gdańsk – miasto od nowa. Kształtowanie społeczeństwa i warunki bytowe w latach 1945–1970*, Gdańsk 2020

Anna Sobecka, *Kalejdoskop. Spotkania z mniejszościami narodowymi*, Gdańsk 2014

---

https://www.gedanopedia.pl/gdansk/?title=MNIEJSZO%C5%9A%C4%86_NIEMIECKA#

https://www.gedanopedia.pl/gdansk/?title=OSADNICTWO_POLSKIE_W_GDA%C5%83SKU_1945%E2%80%931948

<https://sztetl.org.pl/pl/miejscowosci/g/34-gdansk/116-miejsca-martyrologii/45844-getto-w-gdansk-u-owsiana-7>

<https://sztetl.org.pl/pl/slownik/zydowskie-domy-dziecka-po-wojnie>

<https://meczetwgdansku.com/tatarzy-w-gdansku/>

tekst:

Agnieszka Kochanowska

ilustracje i skład:

Joanna Czaplewska

konsultacje merytoryczne:

Piotr Perkowski · Anna Kieturakis

publikacja wydana w ramach wydarzenia

Biografie Gdańskie | XVIII Dni Mniejszości Narodowych

**biografie
gdańskie**

DNI MNIEJSZOŚCI
NARODOWYCH

GDĄSK

wydawca

miejski
teatr **MINIATURA**

Miejski Teatr Miniatura

al. Grunwaldzka 16

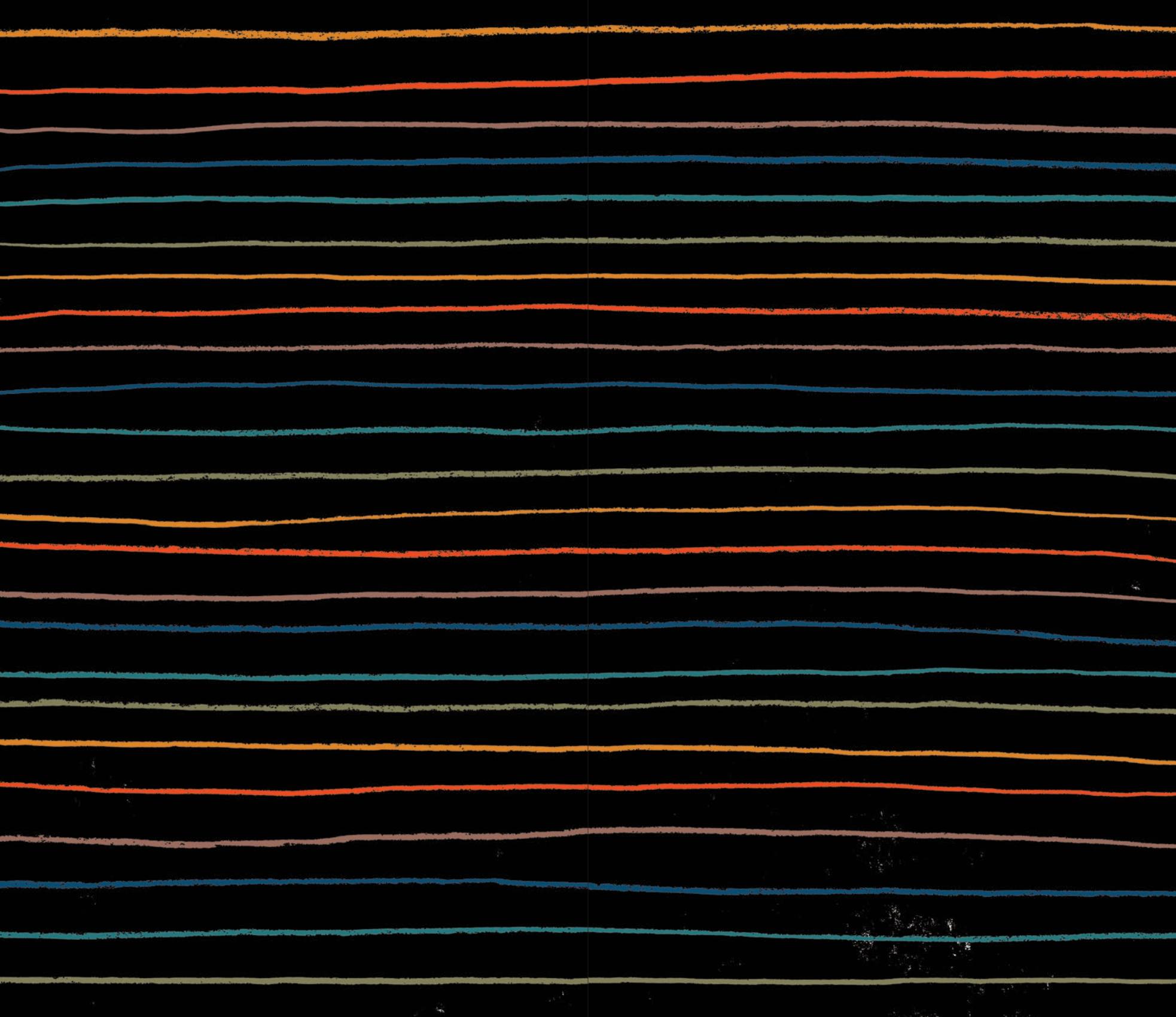
80-236 Gdańsk

www.teatrminiatura.pl

f Spotify | #teatrminiatura

ISBN 978-83-941239-7-0

W Gdańsku, podobnie jak w całej Polsce, mieszkają przedstawiciele mniejszości narodowych i etnicznych. To osoby innego pochodzenia niż polskie, których przodkowie mieszkają w naszym kraju od co najmniej 100 lat. Opowieści o tym, jak to się stało, że są dziś mieszkańcami i mieszkankami Gdańska, są fascynujące, często bardzo skomplikowane i dramatyczne. Zobaczcie świat oczami dzieci i młodzieży z mniejszości narodowych, które opowiadają, co je zaprowadziło do Gdańska.

biografie
gdańskie

· DNI MNIEJSZOŚCI
NARODOWYCH